

DOI: [https://doi.org/10.37100/2616-7689/2020/7\(26\)/10](https://doi.org/10.37100/2616-7689/2020/7(26)/10)

УДК 336.76 : 338.43

JEL CLASSIFICATION: O 13, Q 50, Q 58

**ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КОМПЛЕКСНИХ ВИРОБНИЦТВ
ІЗ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В РЕГІОНІ**

**ECONOMIC STIMULATION OF THE DEVELOPMENT OF COMPLEX PRODUCTIONS
FOR AGRICULTURAL PRODUCTS PROCESSING IN THE REGION**

Олександр ШУБАЛИЙ,

доктор економічних наук, професор,
Луцький національний технічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9131-1896>

Oleksandr SHUBALYI,

Doctor of Economic Sciences, professor,
Lutsk National Technical University

Петро КОСІНСЬКИЙ,

аспірант,
Луцький національний технічний університет

Petro KOSINSKYI,

Postgraduate Student,
Lutsk National Technical University

Виявлено збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції у Волинській області впродовж останніх років, що посилює сировинну орієнтацію регіону й може призвести до негативних еколого-економічних наслідків. Обґрунтовано необхідність стимулювання державою та місцевими органами влади розвитку не лише сільського господарства, а й комплексних виробництв, що працюють на вітчизняній сільськогосподарській сировині. Доведено доцільність та запропоновано основні напрями економічної підтримки створення й розвитку комплексних виробництв із поглибленої переробки сільськогосподарської продукції досліджуваного регіону.

Ключові слова: сільське господарство, сільськогосподарська продукція, екстенсивний розвиток, економічне стимулювання, переробні виробництва, агропереробний комплекс, поглиблена переробка.

It is revealed that in the Volyn region in recent years the volume of agricultural exports has been increasing, which enhances the raw material orientation of the region, which in turn may lead to negative ecological and economic consequences in the future. Agricultural products produced in the region provide foreign processing enterprises with raw materials that come back to us in the form of finished products. It is substantiated that by stimulating the development of domestic agriculture, the state and local authorities for some reason pay little attention to stimulating the development of integrated productions operating on domestic agricultural raw materials.

The raw material orientation of the Volyn region leads to increased extensive agricultural activities, which in turn may impair the level of ecological and economic development of the region. Given the low prices of agricultural commodities on the foreign market, it is advisable to increase the volume of exports of agricultural products with higher value added (finished products).

The expediency and the basic directions of economic stimulation of creation and development of complex productions for in-depth processing of agricultural products in this region are proved. The main advantage of the creation and development of industries from the full cycle of advanced processing of natural resources is the preservation and increase of the amount of added value, which will contribute to increase of financial revenues to the budgets of territorial communities and the state budget in particular, increase of profits of processing enterprises, increase of employment of rural population, etc.

It is concluded that it is necessary to develop integrated production of in-depth processing of agricultural products in the Volyn region. In this regard, additional financial resources should be attracted, first of all, to restore the fallen ones of the 1990s. or underdeveloped processing units of the agroindustrial complex of the region – flax processing, fruit and berry and canning production, vegetable drying, oil and fat production, livestock complexes for pig and cattle production, production of biofuel and food digestion.

Key words: agricultural products, agriculture, extensive development, economic stimulation, processing industries, agro-processing complex, advanced processing.

Постановка проблеми. На зовнішньому ринку Україна розглядається іноземними державами переважно як сировинна база, що забезпечує потреби їхніх переробних підприємств. Упродовж останніх років у Волинській області відбувається збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції в необробленому вигляді, що лише посилює її сировинну орієнтацію. В результаті місцеві та державні бюджети недоотримують значні фінансові ресурси, адже реалізують за кордоном продукцію із низькою доданою вартістю.

Із зовнішнього ринку сільськогосподарська продукція повертається до нас у вигляді готових виробів із значно вищою доданою вартістю, тобто вітчизняні споживачі переплачують за товари, виробництво яких можливе в Україні. До того ж сировинна орієнтація національної економіки в майбутньому може призвести до загострення еколого-економічної ситуації в регіонах.

Тому сьогодні важливо забезпечити економічне стимулювання розвитку економіки таким чином, щоб змінити статус нашої держави із сировинного придатку на провідного виробника готової продукції поглибленої переробки. Для цього актуально розвивати комплексні виробництва з переробки на базі місцевої природно-ресурсної сировини. Це, у свою чергу, сприятиме посиленню економічної незалежності, капіталізації економіки, розвитку бізнесу, зростанню експортного потенціалу, зменшенню залежності від імпорту, а також стабілізації ситуації в економіці, підвищенню рівня конкурентоспроможності національного виробника тощо.

Основною перевагою створення та розвитку виробництв із повним циклом поглибленої переробки природних ресурсів є збереження і збільшення суми доданої вартості, що сприятиме фінансовим надходженням до бюджетів територіальних громад та державного бюджету, зростанню прибутків переробних підприємств, зайнятості сільського населення тощо.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Про важливість і необхідність розвитку переробних виробництв на базі агропромислових комплексів наголошували у своїх працях Я.М. Гадзало, В.С. Козир [1], О.М. Кушніренко і О.С. Зарудна [2],

В.О. Пабат, М.Ф. Бабієнко і В.К. Збарський [3], О.М. Шубалий і П.М. Косінський [4, 5, 6], М.А. Хвесик та інші. Зокрема, ученими досліджувалися пріоритетні напрями та ефективні інструменти економічного стимулювання розвитку виробництв із поглибленої переробки сільгосппродукції. Однак потребує розв'язання питання доцільності здійснення першочергових кроків для створення й розвитку регіональних агропереробних комплексів.

Мета статті – аналіз товарної структури експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції у Волинській області впродовж останніх років, обґрунтування на цій основі необхідності створення агропереробних комплексів, а також пріоритетних напрямів економічного стимулювання їх розвитку на базі АПК регіону.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарська продукція, що виробляється на території Волинської області, має вагомe значення у забезпеченні місцевого населення продуктами харчування та переробних підприємств виробничою сировиною.

Значна частина вирощеної в регіоні сільськогосподарської продукції експортується за кордон, причому впродовж останніх років частка сировинної продукції у структурі сільськогосподарського та продовольчого експорту постійно зростає, а його обсяги в номінальному вираженні характеризуються високою динамікою зі спадною тенденцією (рис. 1).

Як видно, зменшення експорту переробленої сільськогосподарської продукції (готових виробів) з високою доданою вартістю призводить до зменшення вартісних показників його загальних обсягів і продовольчої продукції. Отже, можна стверджувати про недоотримання фінансових надходжень до місцевого та державного бюджетів.

Іншими словами, сільськогосподарська продукція Волинського регіону забезпечує закордонні переробні підприємства сировиною.

Така сировинна орієнтація посилює екстенсивність сільськогосподарської діяльності, що, у свою чергу, має негативні наслідки, зокрема для родючості земель сільськогосподарського призначення.

СТАЛЕ ВИКОРИСТАННЯ, ОХОРОНА Й ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

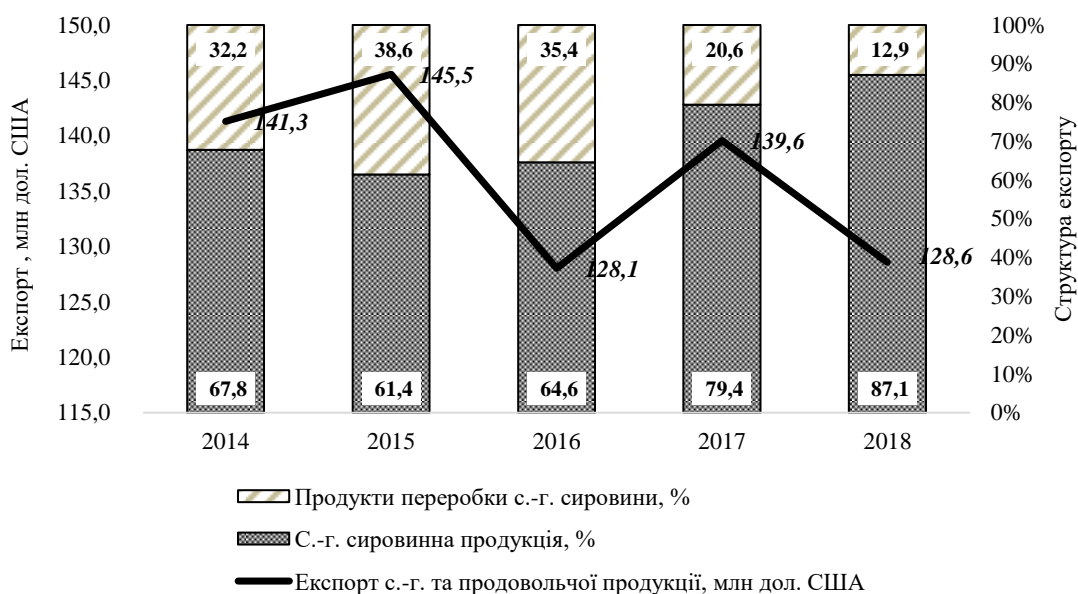

Рис. 1. Зміна товарної структури експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції у Волинській області, 2014–2018 рр. (побудовано авторами за даними [7, 8])

Як правило, з метою збільшення прибутків сільськогосподарські виробники нехтують дотриманням технологій обробітку землі, зокрема оптимальними правильними сівозмінами, вирощуючи культури, що швидко виснажують ґрунт, а також використовують мінеральні добрива, у результаті чого в ґрунти потрапляють

шкідливі хімічні елементи (нітрати і нітрити) тощо [9].

Про екстенсивний розвиток сільського господарства Волинської області свідчать дані аналізу виробництва окремих видів галузевої продукції та посівних площ під різними культурами впродовж 2014–2018 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво окремих видів сільськогосподарської продукції та посівних площ сільськогосподарських культур у Волинській області, 2014–2018 рр.*

Назва продукції	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення, %			
						2018 до 2017	2017 до 2016	2016 до 2015	2015 до 2014
Виробництво продукції, тис. т									
М'ясо та харчові субпродукти	116,9	120,5	122,4	113,0	113,7	0,6	-7,7	1,6	3,1
Овочі	277,1	276,4	288,7	302,6	280,2	-7,4	4,8	4,5	-0,3
Ягоди	5,3	5,3	5,5	5,4	6,0	11,1	-1,8	3,8	0,0
Зернові культури	1 026,9	1 050,4	1 089,9	1 127,7	1 218,9	8,1	3,5	3,8	2,3
Насіння та плоди олійних культур	162,0	161,8	148,8	221,3	306,5	38,5	48,7	-8,0	-0,1
Посівні площі, тис. га									
Кормові культури	101,6	95,3	89,2	87,3	79,6	-8,8	-2,1	-6,4	-6,2
Овочеві культури	12,6	12,9	13,1	13,6	13,6	0,0	3,8	1,6	2,4
Культури ягідні	1,3	1,4	1,7	1,7	1,5	-11,8	0,0	21,4	7,7
Зернові культури	268,7	267,2	289,5	280,6	286,9	2,2	-3,1	8,3	-0,6
Олійні технічні культури	77,3	89,8	82,5	101,1	114,6	13,4	22,5	-8,1	16,2

* Джерело: розроблено авторами за даними [7, 8, 10].

Так, спостерігається тенденція збільшення розмірів посівних площ під сільськогосподарськими овочевими, ягідними, зерновими та олійними культурами, що сприяє збільшенню обсягів відповідної продукції.

Також помітне зменшення посівних площ під кормовими культурами: якщо 2014 р. вони становили 101,6, то 2018-го – 79,6 тис. га, тобто менше на 22,0 тис. га. Це свідчить про те, що в досліджуваному регіоні більшість сільськогосподарських виробників надає пріоритет діяльності у сфері рослинництва, підтвердженням чого є також скорочення обсягів виробництва м'яса та харчових субпродуктів на 3,2 тис. тонн.

Збільшенню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції у Волинській області протягом аналізованого періоду сприяли регіональні та державні програми розвитку.

Зокрема, Урядом України передбачено такі програми: «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів», «Фінансова підтримка розвитку фермерських

господарств», «Державна підтримка розвитку, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними», «Надання кредитів фермерським господарствам», «Державна підтримка галузі тваринництва», «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» [11].

Крім того, виконується «Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Волинської області на 2016–2020 роки» [12].

Зростання виробництва продукції сільського господарства пов'язане також із розширенням її експорту (як сировини) у зарубіжні держави.

Аналізуючи динаміку зміни частки експортованої сільськогосподарської сировинної продукції регіону в загальних обсягах її виробництва, виявлено збільшення експорту м'яса та харчових субпродуктів на 4,0 %, овочів – 1,5, зернових культур – 1,1, а ягід – на 50,3 %.

Щодо насіння та плодів олійних культур, то його обсяг упродовж 2014–2017 рр. зріс на 10,8 %, однак 2018 року зменшився на 11,3 % (табл. 2).

Таблиця 2

Частка експортованої сільськогосподарської продукції у структурі загальних обсягів її виробництва у Волинській області, 2014–2018 рр., %*

Назва продукції	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення, %			
						2018 до 2017	2017 до 2016	2016 до 2015	2015 до 2014
М'ясо та харчові субпродукти	5,1	10,2	6,7	8,3	9,1	0,8	1,6	-3,5	5,1
Овочі	0,7	1,4	1,9	1,9	2,2	0,3	0,0	0,5	0,7
Ягоди	26,4	32,1	63,6	120,4	76,7	-43,7	56,7	31,6	5,7
Зернові культури	9,8	18,0	15,6	12,3	10,9	-1,5	-3,3	-2,4	8,2
Насіння та плоди олійних культур	35,2	34,8	40,8	46,0	34,7	-11,3	5,3	6,0	-0,4

*Джерело: розроблено авторами за даними [7, 8].

Збільшення експорту сільськогосподарської сировини до зарубіжних країн у натуральних показниках свідчить про розвиток зовнішньоекономічної діяльності досліджуваного регіону та зумовлює зростання грошових надходжень у результаті реалізації цієї продукції (табл. 3).

Протягом аналізованого періоду обсяги реалізації експортованої сільськогосподарської сировинної продукції у вартісних показниках зросли на 16 184,8 тис. дол. США, або на 16,9 %.

З одного боку, це позитивний тренд, адже збільшуються й надходжень до місцевого та

державного бюджетів, а з іншого – негативний, оскільки посилюється сировинна орієнтація економіки регіону, що в майбутньому може призвести до небажаних еколого-економічних наслідків.

Вважаємо, що Волинську область на зовнішньому ринку іноземні держави розглядають як дешеву сировинну базу у зв'язку з досить низькими і стабільними цінами на продукцію сільського господарства (рис. 2). При цьому варто врахувати, що на експорт спрямовується якісна продукція, яка відповідає міжнародним стандартам.

**СТАЛЕ ВИКОРИСТАННЯ, ОХОРОНА Й ВІДТВОРЕННЯ
ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

Таблиця 3

Динаміка обсягів реалізації експортованої сільськогосподарської сировинної продукції у Волинській області, 2014–2018 рр.*

Назва продукції	Тис. дол. США					Відхилення, %			
	2014	2015	2016	2017	2018	2018 до 2017	2017 до 2016	2016 до 2015	2015 до 2014
М'ясо та харчові субпродукти	18689,9	20370,8	10947,2	13272,9	15102,2	13,8	21,2	-46,3	9,0
Овочі	1051,7	1539,8	2744,9	2299,3	2902,3	26,2	-16,2	78,3	46,4
Зернові культури	19810,8	30424,5	25642,4	22064,7	22049,7	-0,1	-14,0	-15,7	53,6
Насіння та плоди олійних культур	26861,5	21992,1	23 886,0	40444,2	47912,5	18,5	69,3	8,6	-18,1
Усього сільськогосподарської сировини	95821,4	89320,8	82678,3	110740,4	112006,2	1,1	33,9	-7,4	-6,8

* Джерело: розроблено авторами за даними [7, 8].

Рис. 2. Ціна експортованої сільськогосподарської продукції, виробленої у Волинській області, 2014–2018 рр., дол. США/ кг (розроблено авторами за даними [7, 8])

На зовнішньому ринку найбільше ціниться м'ясо та харчові субпродукти, хоча вартість цієї категорії товарів знизилася у два рази, а інших – залишилася незмінною.

Таким чином, стимулюючи розвиток сільського господарства, держава та місцеві об'єднані територіальні громади недостатньо уваги приділяють комплексним

виробництвам, що працюють на вітчизняній сировині [13].

Експортуючи готові вироби, а не сировину, можна зміцнити позиції як досліджуваного регіону, так і нашої держави на зовнішньому ринку та значно збільшити обсяги прибутку, витіснивши конкурентів не тільки з цього ринку, а й внутрішнього. До того ж це послабило б негативний вплив на

навколишнє природне середовище, сприяло б упровадженню нових еколого-економічних технологій виробництва в сільськогосподарській галузі.

Розвиток комплексних агропереробних виробництв у Волинській області матиме багато позитивних результатів, що потребує послідовного здійснення певних заходів (рис. 3).

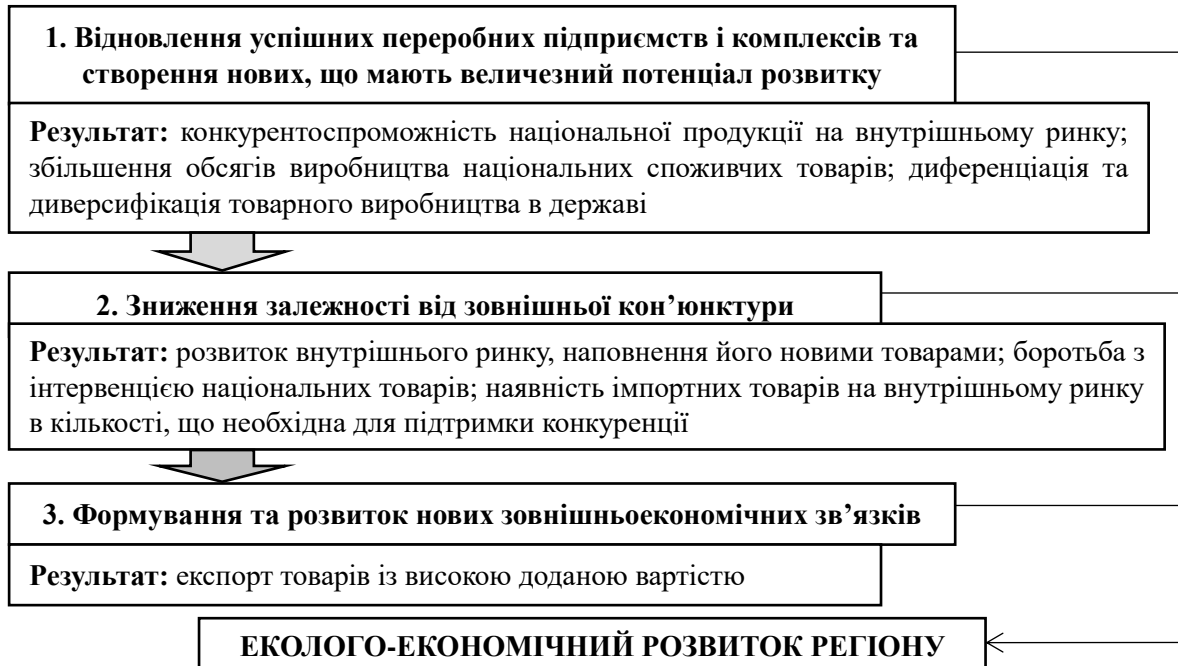

Рис. 3. Етапи та результати економічного стимулювання розвитку комплексних переробних виробництв на базі АПК Волинської області (розроблено авторами за даними [14])

Висновки. Упродовж останніх років частка сільськогосподарської сировинної продукції у структурі її експорту та продовольчої продукції у Волинській області постійно зростає, що призводить до зменшення її вартісних показників.

Сировинна орієнтація регіону спричиняє посилення екстенсивного ведення сільськогосподарської діяльності, що, у свою чергу, може знизити рівень його еколого-економічного розвитку.

У зв'язку з низькими цінами на сільськогосподарську сировинну продукцію на зовнішньому ринку доцільно збільшити обсяги експорту продукції з вищою доданою вартістю (готових виробів).

Отже, сьогодні у Волинській області необхідно розвивати комплексні виробництва із поглибленою переробки сільськогосподарської продукції. Це потребує залучення додаткових фінансових ресурсів, перш за все для відновлення занепадлих у 90-х рр. ХХ ст. або недостатньо

розвинених наразі переробних ланок агропромислового комплексу регіону – льонопереробних, плодово-ягідних, овочеконсервних, овочесушільних та олійно-жирових виробництв, тваринницьких комплексів з вирощування свиней та великої рогатої худоби, виробництво біопалива і харчових біодобавок, видобування та переробку сапропелю тощо.

Список використаних джерел

1. Козир В.С. Ефективність замкненого циклу виробництва і переробки свинини / В.С. Козир // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 1. – С. 43–46.
2. Кушніренко О.М. Можливості інтеграції української промисловості до глобальних ланцюгів доданої вартості / О.М. Кушніренко, О.С. Зарудна // Економічний вісник університету. – 2018. – Вип. 39. – С. 65–74.
3. Пабат В.О. Основні напрями інноваційного розвитку виробництва та

переробки високоякісної продукції тваринництва / В.О. Пабат, М.Ф. Бабієнко, В.К. Збарський // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. – 2013. – Т. 15, № 2. – С. 240–249.

4. Шубалий О.М. Напрями стимулювання розвитку переробних виробництв на базі природно-ресурсних комплексів регіону / О.М. Шубалий, П.М. Косінський // Економіст. – 2018. – № 12. – С. 23–37.

5. Шубалий О.М. Переваги та економічні стимули активізації виробництва й обігу біопалива в контексті забезпечення енергетичної безпеки / О.М. Шубалий, П.М. Косінський // Вісник Одеського національного університету. – 2018. – Т. 23, вип. 6 (71). – С. 130–134. – (Економіка).

6. Косінський П.М. Інструменти економічного стимулювання збільшення обсягів промислової переробки сільгосппродукції / П.М. Косінський // Економічні науки. – 2017. – Вип. 14 (54). – С. 126–134. – (Серія «Економіка та менеджмент»).

7. Сільське господарство Волині 2017 / за ред. С.В. Томащук; Головне управління статистики у Волинській області. – Луцьк, 2018. – 221 с.

8. Сільське господарство Волині 2018 / за ред. С.В. Томащук; Головне управління статистики у Волинській області. – Луцьк, 2019. – 206 с.

9. Косинский П.Н. Экономическое стимулирование использования инновационных технологий в сельском хозяйстве как одно из направлений развития региональных агроперерабатывающих предприятий / П.Н. Косинский // Устойчивое развитие экономики: состояние, проблемы, перспективы : сбор. трудов XIII Междунар. науч.-практ. конф., УО «Полесский государственный университет», г. Пинск, 26 апр. 2019 г. – Пинск : ПолесГУ, 2019. – С. 134–135.

10. Статистичний щорічник. Волинь. 2018 / за ред. В. Науменка; Головне управління статистики у Волинській області. – Луцьк, 2019. – 443 с.

11. Державна підтримка сільського господарства: урядові програми [Електронний ресурс] / Білоцерківська районна державна адміністрація. – Режим доступу : <https://bcrda.gov.ua/pidtrimka-agrariiv-15-52-14-27-03-2018>.

12. Довідка про стан реалізації обласних цільових програм в області станом на 01.11.2019 року [Електронний ресурс] / Волинська обласна державна адміністрація (офіційний веб-сайт). – Режим доступу : <https://voladm.gov.ua/article/dovidka-pro-stan-realizaciyi-oblasnih-cilovih-program-v-oblasti-stanom-na-01112019-roku>.

13. Косінський П.М. Пріоритетні напрями стимулювання розвитку переробних комплексів на базі сільськогосподарської продукції регіону / П.М. Косінський // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах інтеграційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю екон. освіти в ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 3–4 жовт. 2019 р. : у 2 ч. / Харк. Нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків : ХНАУ, 2019. – Ч. 1. – С. 163–166.

14. Криворак А. Новый курс Украины. Каким он должен быть / А. Криворак // Економіст. – 2018. – № 11. – С. 32–36.

References

1. Kozyr, V.C. (2010). Efektyvnist zamknenoho tsykladu vyrobnytstva i pererobky svynyny [Closed-loop pork production and processing efficiency]. *Visnyk ahrarnoi nauky*, 1, 43-46 [in Ukrainian].

2. Kushnirenko, O.M., & Zarudna, O.S. (2018). Mozhlyvosti intehratsii ukrainskoi promyslovosti do hlobalnykh lantsiuhiv dodanoi vartosti [Opportunities for the integration of the ukrainian industry into global value chains]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, 39, 65-74 [in Ukrainian]. - <https://doi.org/10.31470/2306-546x-2018-39-65-74>.

3. Pabat, V.O., Babiienko, M.F., & Zbarskyi, V.K. (2013). Osnovni napriamy innovatsiinoho rozvytku vyrobnytstva ta pererobky vysokoiakisnoi produktsii tvarynnytstva [The main directions of innovative development of production and processing of high quality livestock products]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii im. Gzhytskoho*, 15 (2), 240-249 [in Ukrainian].

4. Shubalyi, O.M., & Kosynskyi, P.M. (2018). Napriamy stymuliuvannia rozvytku pererobnykh vyrobnytstv na bazi pryrodno-resursnykh kompleksiv rehionu [Ways to stimulate the development of processing industries on the basis of natural resource complexes of the region]. *Ekonomist*, 12, 23-37 [in Ukrainian].

5. Shubalyi, O.M., & Kosinskyi, P.M. (2018). Perevahy ta ekonomichni stymuly aktyvizatsii vyrobnytstva u obihu biopalyva v konteksti zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky [Benefits and economic performance of production and current activation of bioproof in the context of energy safety supply]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika*, 23 (6), 130-134 [in Ukrainian].
6. Kosinskyi, P.M. (2017). Instrumenty ekonomichnoho stymuliuvannia zbilshennia obsiahiv promyslovoi pererobky silhosproduksii [Instruments of economic stimulation of increase of industrial processing of agricultural products]. *Ekonomichni nauky. Seriia «Ekonomika ta menedzhment»*, 14 (54), 126-134 [in Ukrainian].
7. Tomashchuk, S.V. (Eds.). (2018). *Silske hospodarstvo Volyni 2017* [Agriculture in Volhynia 2017]. Lutsk : Holovne upravlinnia statystyky u Volynskii oblasti. Lutsk [in Ukrainian].
8. Tomashchuk, S.V. (Eds.). (2019). *Silske hospodarstvo Volyni 2018* [Agriculture in Volhynia 2018]. Lutsk : Holovne upravlinnia statystyky u Volynskii oblasti. Lutsk [in Ukrainian].
9. Kosynskyi, P.N. (2019). Ekonomycheskoe stymulirovanye yspolzovaniia ynnovatsyonnykh tekhnolohiy v selskom khoziaistve, kak odno yz napravleniy razvytyia rehionalnykh ahropererabatyvaiushchykh predpriyatiy [Economic incentives for the use of innovative technologies in agriculture, as one of the directions of development of regional agro-processing enterprises]. Sustainable development of the economy: state, problems, prospects '19: *XIII mezhdunarodnaia nauchno-praktycheskaia konferentsiia (26 apreliia 2019 hoda) - 3rd International Scientific and Practical Conference*. Pynsk: PolesHU, 134-135 [in Russian].
10. Naumenko, V. (Eds.). (2019). *Statystychnyi shchorichnyk Volyn 2018* [Volyn Statistical Yearbook 2018]. Lutsk : Holovne upravlinnia statystyky u Volynskii oblasti. Lutsk [in Ukrainian].
11. Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva: uriadovi prohramy [State support for agriculture: government programs]. *Bilotserkivska raionna derzhavna administratsiia*. Retrieved from <http://bcrda.gov.ua/pidtrimka-agrarii-v-15-52-14-27-03-2018/> [in Ukrainian].
12. Dovidka pro stan realizatsii oblasnykh tsilovykh prohram v oblasti stanom na 01.11.2019 roku [Information on the status of implementation of regional targeted programs in the region as of 01.11.2019]. *Volynska oblasna derzhavna administratsiia (ofitsiinyi veb-sait)*. Retrieved from <http://voladm.gov.ua/article/dovidka-pro-stan-realizatsiyi-oblasnykh-cilovykh-program-v-oblasti-stanom-na-01112019-roku/> [in Ukrainian].
13. Kosinskyi, P.M. (2019). Priorytetni napriamy stymuliuvannia rozvytku pererobnykh kompleksiv na bazi silskohospodarskoi produktsii rehionu [Priority directions of stimulation of development of processing complexes on the basis of agricultural products of the region]. Problems and prospects of innovative development of the agricultural sector of the economy in the context of integration processes '19: *Mizhnarodna nauovo-praktchna konferentsiia prysviachena 90-richchiiu ekonomichnoi osvity v KhNAU im. V.V. Dokuchaieva (3-4 zhovtnia 2019 r) – International Scientific and Practical Conference*. Kharkiv: KhNAU, 163-166 [in Ukrainian].
14. Kryvorak, A. (2018). Noviy kurs Ukrainy. Kakym on dolzhen byt [New course of Ukraine. What should it be]. *Ekonomist*, 11, 32-36 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 05 грудня 2019 року